

ФІЛОСОФІЯ

УДК 502/504:339.9+316.32"20"
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.24.9>

Марина ГОНЧАРЕНКО, канд. філос. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-6719-1919
e-mail: m-goncharenko21@ukr.net
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Наталія КАРАУЛЬНА, канд. філос. наук, доц.
ORCID ID: 0009-0005-2065-505X
e-mail: nataliakaraulna@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СПЕЦИФІКА ДИНАМІКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ХХІ СТОЛІТТЯ

Вступ. Наголошено, що глобальне загострення екологічних проблем, які потребують системного аналізу та інтеграції міждисциплінарних підходів зумовило актуальність дослідження. Висвітлено специфіку динаміки екологічної кризи у ХХІ столітті, що відображає взаємозв'язок із соціальними, економічними та технологічними викликами. Особливу увагу приділено глобалізації, яка, з одного боку, стимулює інновації для подолання екологічних проблем, а з іншого – сприяє перевищенню екологічної місткості планети.

Методи. Застосовано міждисциплінарний підхід, що включає природничі, соціальні та технічні науки. Використано методи системного аналізу для вивчення впливу антропогенних чинників, критичного огляду літератури для визначення взаємозв'язків між екологічною кризою та іншими глобальними проблемами, а також методи прогнозування для оцінювання наслідків змін клімату та розроблення стратегій сталого розвитку.

Результати. Проаналізовано ключові тенденції розвитку глобальної екологічної кризи, серед яких виокремлено неконтрольовану індустріалізацію, урбанізацію та зміни клімату. Встановлено, що сучасні соціальні та економічні системи сприяють поглибленню кризи через надмірне споживання ресурсів та нерівномірний розподіл екологічних ризиків. Розглянуто міжнародні ініціативи, такі як Паризька угода та Цілі сталого розвитку, які створюють основи для координації зусиль у подоланні екологічних викликів. Показано важливість міждисциплінарних досліджень для формування екологічно орієнтованих стратегій.

Висновки. Аргументовано, що екологічна криза є наслідком складної взаємодії різних факторів, тому її подолання вимагає інтегрованого підходу. Запропоновано впровадження інноваційних технологій, екологічної освіти та посилення міжнародного співробітництва для забезпечення сталого розвитку. Особлива увага приділена адаптації міжнародного досвіду до національних умов, зокрема врахуванню впливу війни на екологічний стан України.

Ключові слова: екологічна криза, глобальні проблеми, сталий розвиток, міжнародні ініціативи, міждисциплінарний підхід.

Вступ

Актуальність дослідження. Будь-яка суспільна проблема завжди передбачає наявність певної суперечності в житті суспільства, а також потребує визначення заходів для її подолання чи розв'язання. Проблеми суспільства можуть класифікуватися за різними критеріями, наприклад, за змістом, характером чи сферою суспільного життя (економічні, політичні, релігійні, наукові, екологічні, моральні тощо); за рівнем загальності, поширеності в соціумі, масштабності їх можна поділити на національні, міжнародні, регіональні, континентальні та глобальні.

Ще сто років тому людство не усвідомлювало існування глобальних проблем або не сприймало їх у сучасному розумінні. Світова спільнота була менш згуртованою, ніж тепер, і не розглядала себе як єдину цілісність. Нині ж глобальність найчастіше означає єдність світу, у якому регіони стають взаємопов'язаними та взаємозалежними, а регіональність більше не визначається класичними геополітичними принципами. Ця взаємозалежність може трактуватися як "інтенсифікація" глобальних соціальних відносин, де віддалені події взаємно впливають одна на одну, формуючи як локальні, так і світові процеси.

Відповідно, **метою** статті є дослідити специфіку динаміки екологічної кризи в контексті глобальних проблем ХХІ століття, виявити ключові фактори, що впливають на її загострення, та визначити можливі шляхи подолання екологічних викликів в умовах сучасної цивілізації.

Поставлена мета передбачає виконання кількох **завдань**:

- охарактеризувати основні тенденції розвитку глобальної екологічної кризи та їх взаємозв'язок із іншими глобальними проблемами ХХІ століття;
- визначити соціальні, економічні та технологічні чинники, які сприяють поглибленню екологічної кризи;
- розглянути найбільш ефективні міжнародні ініціативи та механізми подолання екологічних проблем;
- обґрунтувати роль міждисциплінарних підходів у формуванні стратегії екологічної безпеки та сталого розвитку.

Методи

Методологія дослідження базується на міждисциплінарному підході, який об'єднує природничі, соціальні та технічні науки. Це дозволяє врахувати різноманіття чинників, що впливають на розвиток екологічної кризи та її взаємозв'язок із глобальними викликами ХХІ століття. У дослідженні використано методи системного аналізу для визначення впливу антропогенних факторів, таких як урбанізація, індустріалізація та зміни клімату. Критичний огляд літератури дозволив виявити основні тенденції екологічної кризи та оцінити ефективність міжнародних ініціатив, зокрема Паризької угоди та Цілей сталого розвитку. Метод прогнозування застосовано для аналізу можливих наслідків змін клімату та розроблення стратегії сталого розвитку. Особливу увагу приділено інтеграції міжнародного досвіду, який адаптується до національних умов, включаючи вплив війни на екологічний стан України. Такий підхід

© Гончаренко Марина, Караульна Наталія, 2024

сприяє створенню науково обґрунтованих стратегій, що забезпечують екологічну безпеку та формують основи для сталого розвитку сучасного суспільства.

Результати

Ключові тенденції і фактори розвитку глобальної екологічної кризи. Загалом основні тенденції розвитку глобальної екологічної кризи та їх взаємозв'язок з іншими глобальними проблемами XXI століття характеризуються складністю, масштабністю та взаємозалежністю екологічних, соціальних, економічних і технологічних чинників, які впливають на стан навколишнього середовища. Однією із ключових тенденцій є стрімке зростання антропогенного впливу на екосистеми через неконтрольовану індустріалізацію, урбанізацію, видобуток природних ресурсів та поширення глобальних ланцюгів виробництва, що призводить до деградації земель, вирублення лісів, зменшення біорізноманіття та забруднення водних, повітряних і ґрунтових ресурсів. Водночас глобальне потепління, спричинене збільшенням концентрації парникових газів у атмосфері через спалювання викопного палива, є однією з найгостріших екологічних проблем, що ускладнює функціонування природних систем і спричиняє екстремальні кліматичні явища, такі як посухи, повені, урагани, лісові пожежі тощо.

Ключовим аспектом є також взаємозв'язок екологічної кризи з іншими глобальними викликами, зокрема демографічними, соціальними та економічними проблемами, адже, як слушно наголошують С. Донгадзе і К. Ніколаєв, "стратегії мінімізації наслідків екологічних катастроф у межах національної безпеки є критичним компонентом для збереження природного середовища та гарантування безпеки нації. Поеднання регулювання та стандартизації, розвиток інфраструктури та технологій, екологічна освіта та громадська участь, екстрені плани та міжнародне співробітництво створюють комплексний підхід до запобігання та управління екологічними кризами. Важливо враховувати ці стратегії як елементи, що взаємодіють у системі національної безпеки для створення стійкого та безпечного екологічного ландшафту для сучасних та майбутніх поколінь" (Ніколаєв, & Дангадзе, 2024, с. 243).

Іншою важливою тенденцією є вплив глобалізації на екологічну кризу, яка, з одного боку, сприяє поширенню сучасних технологій та інформаційного обміну для розв'язання екологічних проблем, а з іншого – стимулює масове виробництво та споживання, що веде до перевищення екологічної місткості планети. Розвиток цифрової економіки та технологій також має подвійний ефект: хоча вони відкривають нові можливості для підвищення енергоефективності та зменшення впливу на довкілля, проте водночас стимулюють створення електронних відходів і додаткове споживання енергоресурсів.

Глобальна екологічна криза не існує у вакуумі, а тісно переплітається з проблемами енергетичної безпеки, продовольчої кризи, нерівності доступу до чистої води, збройними конфліктами, викликаними ресурсними обмеженнями, та політичними викликами, пов'язаними з недостатньою ефективністю міжнародної екологічної політики. Недосконалість механізмів імплементації Паризької угоди та інших екологічних ініціатив свідчить про недостатній рівень глобальної координації та солідарності, необхідних для ефективного подолання сучасних викликів.

Таким чином, розвиток глобальної екологічної кризи у XXI столітті є наслідком складної взаємодії різноманітних процесів і явищ, які потребують системного

аналізу, інтегрованого підходу та колективних зусиль міжнародної спільноти. Важливими напрямками для подолання цих проблем є запровадження стратегії сталого розвитку, яка передбачає збалансування економічних, екологічних і соціальних інтересів, створення інноваційних екотехнологій, підвищення екологічної свідомості суспільства та посилення глобального управління екологічними процесами.

Якщо йдеться про соціальні, економічні та технологічні чинники, які сприяють поглибленню екологічної кризи, то вони мають складну природу та виявляються через взаємодію багатьох факторів, що визначають сучасний стан суспільства, економіки та технологічного розвитку. Слушним буде згадати тут думку К. Іванченка і О. Біловодської, що "Кризові явища є невід'ємним складником функціонування та розвитку суб'єктів господарювання у сучасних умовах мінливого та турбулентного середовища. Здатність своєчасно ідентифікувати, класифікувати кризи різної природи і масштабу та протидіяти їм є запорукою стійкості, конкурентоспроможності та життєздатності суб'єктів господарювання. Відсутність чітких концептуальних підходів до визначення сутності поняття "криза" та її класифікації ускладнює розроблення ефективних антикризових стратегій та інструментів управління. Необхідність комплексного осмислення теоретико-методологічних засад дослідження кризових процесів у суб'єктів господарювання, уніфікації термінологічного апарату та формування універсальної класифікації криз обумовлює актуальність обраної теми" (Іванченко, & Біловодська, 2024, с. 28).

У соціальному вимірі головним рушієм загострення екологічних проблем є стрімке зростання чисельності населення, що супроводжується інтенсивним розширенням урбанізованих територій, збільшенням попиту на продукти харчування, воду, енергію та інші ресурси. Демографічний тиск значно посилює навантаження на екосистеми, що проявляється у вирубанні лісів, осушенні водно-болотних угідь, ерозії ґрунтів і втраті біорізноманіття. Урбанізація, яка є важливим аспектом соціального розвитку, супроводжується інтенсивним забрудненням повітря, води та ґрунтів, оскільки сучасна інфраструктура часто не відповідає вимогам сталого розвитку. Низький рівень екологічної свідомості населення, який є результатом недостатньої екологічної освіти та слабкої інституційної підтримки, також сприяє тому, що люди не готові змінювати споживчі звички на користь більш екологічно відповідальних моделей поведінки.

Економічні чинники тісно пов'язані із соціальними, оскільки економічна діяльність людства, спрямована на забезпечення матеріальних потреб, є головним джерелом екологічного навантаження. Сучасна економіка, яка базується на моделі необмеженого зростання та орієнтована на максимізацію прибутку, створює значний дисбаланс між потребами розвитку та здатністю екосистем відновлювати свої ресурси. Зокрема, видобувна промисловість, яка задовольняє глобальний попит на корисні копалини, завдає серйозної шкоди природному середовищу через масштабні ландшафтні зміни, забруднення водних ресурсів і викиди парникових газів. Крім того, глобалізація економіки сприяє переміщенню виробничих потужностей у країни з низькими екологічними стандартами, що створює нерівномірний розподіл екологічних ризиків і посилює екологічну нерівність між регіонами. Конкуренція за ресурси, яка є основою економічної діяльності, часто веде до конфліктів і деградації природних територій, що ускладнює забезпечення сталого розвитку.

Технологічні чинники мають подвійний вплив на розвиток екологічної кризи. З одного боку, технологічний прогрес відкриває нові можливості для підвищення ефективності використання ресурсів, створення альтернативних джерел енергії та впровадження екологічно безпечних виробничих технологій. Наприклад, розвиток відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергетика, сприяє зменшенню залежності від викопного палива та скороченню викидів парникових газів. З іншого боку, технологічний прогрес супроводжується створенням нових екологічних ризиків. Наприклад, виробництво електроніки та цифрових пристроїв призводить до зростання обсягів електронних відходів, які є складними для утилізації та містять токсичні речовини. Крім того, інтенсивне використання енергоресурсів у цифровій економіці сприяє збільшенню вуглецевого сліду, що суперечить цілям сталого розвитку. Сучасні технології видобутку корисних копалин, такі як гідравлічний розрив пластів, створюють додаткові ризики для довкілля, включаючи забруднення підземних вод, сейсмічну активність і руйнування природних ландшафтів.

Відповідно, цілком логічним видається те, що стратегічним документом у досліджуваній нами сфері є Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджені законом України у 2019 р. Серед завдань, визначених стратегією у межах Цілі 2 "Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України", є зменшення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття, збереження та відновлення чисельності видів природної флори та фауни, зокрема видів тварин та птахів, що мігрують, середовищ їх існування, протидія незаконному обігу та торгівлі об'єктами дикої фауни і флори, збільшення та розширення територій природно-заповідного фонду" (Іванюта., & Якушенко, с. 75).

Отже, соціальні, економічні та технологічні чинники взаємодіють у складній системі, створюючи умови для подальшого поглиблення екологічної кризи. Для її подолання необхідно впроваджувати міждисциплінарні підходи, що враховують соціальну динаміку, економічні потреби та технологічний потенціал, одночасно орієнтуючись на збереження природних екосистем і досягнення сталого розвитку.

Утім, окремо слід зауважити про мілітарний чинник екологічних криз, зокрема в контексті повномасштабної війни Росії проти України. Наприклад, можна згадати вибух Каховської гідроелектростанції в червні 2023 року, що став однією з найбільших техногенних катастроф в історії сучасної України та Європи. Руйнування дамби спричинило масове затоплення значних територій, розташованих уздовж Дніпра, зокрема в Херсонській області, завдавши величезної шкоди екосистемам, інфраструктурі та життю місцевого населення. Багато населених пунктів було повністю знищено або суттєво пошкоджено, а тисячі людей залишилися без житла, доступу до питної води та електропостачання. Екологічні наслідки цієї трагедії включають знищення унікальних природних територій, загибель флори й фауни, забруднення водних ресурсів і погіршення стану ґрунтів у регіоні. Політичний складник вибуху залишається предметом міжнародного розслідування щодо його спричинення внаслідок збройної агресії. Наслідки цієї катастрофи вимагають тривалих зусиль для відновлення інфраструктури, відновлення екосистем і забезпечення безпеки місцевих громад.

Тому "реалізація екологічної стратегії в сучасній Україні має ґрунтуватися не лише на ефективних

економіко-правових механізмах охорони довкілля та відновлення соціально-економічного життя, взаємодії адміністративних й економічних інструментів розв'язання екологічних проблем і забезпечення сталого розвитку, а й на відновленні сприятливого та безпечного середовища для життя людини, рослинного та тваринного світу. Одним із важливих і першочергових завдань тут є запровадження системи юридичної відповідальності за екологічні злочини, вчинені Росією під час воєнної агресії проти України. Нормативно-правові виклики в цьому контексті полягають у розв'язанні реальних проблем застосування санкцій, визначенні суб'єктів, відповідальних за злочини, виявленні цих правопорушень і сприянні застосуванню міжнародних інструментів правового впливу на агресора. Такий підхід має бути покладений в основу національної екологічної політики та являти собою систему намірів, програм і засобів їх реалізації" (Янковий, 2024, с. 165).

Аналіз міжнародних ініціатив і міждисциплінарних підходів для подолання екологічної кризи та забезпечення сталого розвитку. Розгляд найбільш ефективних міжнародних ініціатив та механізмів подолання екологічних проблем є важливим для розуміння сучасних підходів до вирішення глобальної екологічної кризи, що загострилася у XXI столітті. Однією з ключових ініціатив у цьому напрямку є Паризька угода 2015 року, яка стала важливим кроком у глобальних зусиллях зі стримування зміни клімату. Ця угода, що її ратифікували понад 190 країн, передбачає зобов'язання держав знизити викиди парникових газів, утримувати підвищення середньої температури на рівні не більше ніж 2 °C порівняно з доіндустріальним періодом і докладати зусиль для обмеження зростання температури на рівні 1,5 °C. Реалізація Паризької угоди спирається на національні визначені внески (NDCs), які країни регулярно оновлюють, адаптуючи їх до сучасних потреб і можливостей. Ця угода стала платформою для координації міжнародних зусиль і впровадження екологічно орієнтованих політик на національному рівні. Однак її ефективність залежить від політичної волі, фінансової підтримки і здатності держав виконувати взяті на себе зобов'язання.

Важливою ініціативою є також Цілі сталого розвитку (ЦСР), ухвалені ООН у 2015 році, які включають низку екологічно спрямованих завдань, таких як боротьба зі зміною клімату, захист екосистем суші та океанів, забезпечення доступу до чистої води та санітарії, перехід до відповідального споживання та виробництва.

Щодо останнього моменту, то тут варто зазначити, що "Європейський зелений курс закріплює цінності свідомого споживання, соціальної та екологічної відповідальності, дбайливого ставлення до природи. Необхідною умовою для поширення цих цінностей є "зелена" освіта – процес набуття та вдосконалення знань, навичок та цінностей у сфері свідомого споживання, формування уявлень про перспективи "екологізації" суспільного розвитку. "Зелена" освіта не тільки дає розуміння екологічних проблем та способів їх розв'язання, вона пропонує нову модель поведінки – відповідальне використання природних ресурсів, їх відновлення, сповідання принципів розумного споживання у повсякденному житті. "Зелена" освіта спрямована на виховання нових підприємців, які розумітимуть, що "зелені" технології дають можливість бізнесу більше заробляти, а не тільки витрачати кошти на охорону навколишнього середовища" (Зінченко та ін., 2023, с. 4).

Водночас механізмами підтримки міжнародних ініціатив стали фінансові інструменти, такі як Зелений кліма-

тичний фонд (GCF), заснований у 2010 році для підтримки країн, що розвиваються, для скорочення викидів парникових газів і адаптації до змін клімату. Фонд забезпечує фінансування для реалізації проєктів у сфері відновлюваної енергетики, збереження біорізноманіття, боротьби з деградацією земель та інших напрямів, спрямованих на зменшення впливу екологічної кризи. Крім того, глобальні ініціативи, такі як Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP), відіграють важливу роль у розробленні екологічних стандартів, моніторингу стану довкілля, проведенні наукових досліджень і сприянні екологічній освіті.

На особливу увагу заслуговує впровадження ринкових механізмів, таких як система торгівлі квотами на викиди парникових газів, що була започаткована в межах Кіотського протоколу і продовжена в Паризькій угоді. Цей механізм дозволяє країнам і підприємствам, які скоротили свої викиди нижче від установлених квот, продавати надлишкові права на викиди іншим учасникам. Це стимулює економічних агентів до скорочення забруднення і впровадження інноваційних екологічних технологій. Водночас необхідність посилення прозорості та контролю виконання зобов'язань залишається важливим викликом для ефективності цього механізму.

Окремо варто відзначити міжнародні домовленості щодо охорони біорізноманіття, такі як Конвенція про біологічне різноманіття (CBD), ухвалена у 1992 році. Вона передбачає збереження біорізноманіття, стале використання його компонентів і справедливий розподіл вигод від використання генетичних ресурсів. Ця конвенція є основою для розроблення національних стратегій і планів дій, спрямованих на захист природних екосистем і видів. У межах CBD розробляються такі ініціативи, як Глобальна стратегія зі збереження рослин і Програма захисту океанів, які мають на меті збереження ключових компонентів природного середовища.

Таким чином, міжнародні ініціативи та механізми подолання екологічних проблем формують багатовимірний підхід до подолання викликів екологічної кризи, включаючи координацію зусиль на глобальному рівні, фінансову підтримку, запровадження ринкових механізмів і розроблення міжнародних стандартів. Їх ефективність залежить від узгодженості дій держав, здатності досягати балансу між екологічними, соціальними й економічними пріоритетами та залучення різних акторів до процесу реалізації екологічно сталих рішень.

Коли ж ідеться про обґрунтування ролі міждисциплінарних підходів у формуванні стратегії екологічної безпеки та сталого розвитку, то це передбачає глибокий аналіз і розгляд багатьох аспектів, пов'язаних із поєднанням різних галузей знань, методологій і практик. Максимально розлогий виклад цього питання включає такі ключові компоненти:

1. *Необхідність інтеграції природничих, соціальних і технічних наук у розв'язанні екологічних викликів* – екологічна безпека та сталий розвиток вимагають комплексного підходу, який урахує фізичні й біологічні аспекти взаємодії людини з довкіллям, соціальну динаміку, економічні реалії та технологічний потенціал. Природничі науки забезпечують розуміння екосистемних процесів, змін клімату, викидів парникових газів і біорізноманіття. Соціальні науки дозволяють оцінити вплив екологічних змін на суспільство, поведінку людей, соціальні нерівності та моделі споживання. Технічні науки пропонують інструменти для розроблення та впровадження технологій, спрямованих на зменшення екологічного навантаження. Інтеграція цих знань є

основою для розроблення дієвих стратегій екологічної безпеки, які враховують різноманітність факторів і впливів.

2. *Роль міждисциплінарності в адаптації до змін клімату та забезпеченні ресурсної безпеки* – сучасні виклики, пов'язані зі зміною клімату, вимагають одночасного врахування екологічних, економічних, технічних і політичних аспектів. Наприклад, розроблення стратегій адаптації до екстремальних погодних явищ потребує природничо-наукових даних для прогнозування змін клімату, інженерних рішень для розроблення інфраструктури, стійкої до стихійних лих, економічного аналізу – для оцінювання витрат і соціального планування для залучення громад до адаптаційних заходів. Так само забезпечення ресурсної безпеки потребує міждисциплінарного підходу для оптимального використання водних, енергетичних та продовольчих ресурсів з урахуванням як природних, так і соціально-економічних обмежень.

3. *Формування стратегії сталого розвитку через інтеграцію локальних та глобальних перспектив* – міждисциплінарний підхід дозволяє поєднувати локальні особливості з глобальними тенденціями у формуванні стратегій сталого розвитку. Це важливо для того, щоб ураховувати місцеві екологічні умови, культурні особливості та економічні можливості, одночасно інтегруючи їх у глобальні угоди, такі як Цілі сталого розвитку ООН або Паризька угода. Наприклад, у сільськогосподарських регіонах впровадження сталих практик потребує знань агрономії, економіки, екології та соціології для досягнення балансу між продуктивністю, збереженням екосистем і соціальною стабільністю.

4. *Роль міждисциплінарних досліджень у розвитку екологічної інноваційної політики* – ефективна екологічна політика залежить від здатності інтегрувати результати досліджень у різних галузях для розроблення інноваційних рішень. Це включає розвиток відновлюваних джерел енергії, систем перероблення відходів, очищення води, "зелених" будівельних матеріалів і транспортних технологій. Наприклад, створення та впровадження електромобілів є результатом синергії знань у хімії, інженерії, екології та економіки. Політика, що підтримує такі інновації, має враховувати не лише технічну реалізацію, а й соціальний прийом, економічну доцільність і екологічний вплив на довкілля.

5. *Розвиток екологічної освіти як основа для сталого розвитку* – міждисциплінарність відіграє вирішальну роль у формуванні системи екологічної освіти, яка охоплює не лише технічні та природничі аспекти, а й етичні, культурні й соціально-політичні аспекти взаємодії людини з довкіллям. Освіта має стати інструментом формування екологічної свідомості, адже, як слушно зазначають вітчизняні науковці, "для трансформації та підвищення екологічної освіти треба застосовувати міждисциплінарні методи, міжвузівські, міжнародні контакти не тільки викладачів та здобувачів освіти, а й емігрантський досвід; зв'язки та досвід громадських організацій (їхня діяльність є унікальною у тому плані, що вони не чекають схвалення або команди від вищих інстанцій чи органів, але при цьому вони не порушують законодавство, а діють з необхідності і проявляють свою громадянську позицію і відповідальність); регулярний обмін досвідом, стажування, створення та виконання різноманітних екологічних проєктів, науково-дослідницьких програм; наукові публікації і ознайомлення із цими досягненнями широкого кола читачів через презентації, публічні дискусії; налагодження дієвої стратегії підвищення кваліфікації педагогічних працівників всіх

рівнів навчальних закладів у галузі екологічної освіти" (Batyrenko et al., 2024, pp. 23–24).

Отже, міждисциплінарні підходи є ключовим інструментом у розроблянні та впровадженні ефективних стратегій екологічної безпеки та сталого розвитку. Їхня роль полягає в інтеграції різноманітних знань і практик для створення комплексних рішень, які враховують сучасні виклики та сприяють формуванню екологічно орієнтованого суспільства.

Дискусія і висновки

Глобальна екологічна криза є складним феноменом, що формується під впливом взаємодії численних соціальних, економічних, технологічних та екологічних чинників. У ході дослідження було визначено ключові тенденції, які формують сучасний стан навколишнього середовища. Зокрема, неконтрольована індустріалізація, урбанізація та зміни клімату стали основними рушіями поглиблення кризи. Водночас глобалізація, яка відкриває нові можливості для міжнародного співробітництва, посилює екологічне навантаження на планету.

Дискусія навколо методів подолання кризи підкреслює важливість міждисциплінарного підходу, що враховує соціально-економічні й природничі аспекти проблеми. Зокрема, аналіз міжнародних ініціатив, таких як Паризька угода та Цілі сталого розвитку ООН, вказує на важливість координації глобальних зусиль. Однак ефективність цих заходів залежить від політичної волі, фінансової підтримки та здатності країн адаптуватися до змін. Особливу увагу слід приділити розвитку екологічної освіти, що має стати основою для формування екологічно свідомого суспільства.

У національному контексті Україна стикається з унікальними викликами, такими як вплив війни на екологічний стан. Зокрема, руйнування інфраструктури, забруднення ґрунтів та водних ресурсів вимагають тривалих зусиль для відновлення. Це підкреслює необхідність впровадження адаптованих до національних умов стратегій екологічної безпеки.

Таким чином, екологічна криза потребує інтегрованого підходу, який враховує глобальні та локальні перспективи. Подолання цієї кризи можливе за умови впровадження інноваційних технологій, посилення міжнародного співробітництва та розвитку екологічної свідомості на всіх рівнях. Важливо також зміцнювати зв'язок між наукою, політикою та суспільством, забезпечуючи ефективну реалізацію стратегій сталого розвитку.

Внесок авторів: Марина Гончаренко – концептуалізація методологічних засад аналізу сутності екологічної кризи як складника глобальних проблем XXI ст.; Наталія Караульна – оцінення новітніх змін у довіллі, викликаних антропогенним впливом із використанням міждисциплінарного підходу як

поєднання екологічних, соціально-економічних, психологічних та політичних аспектів екологічної кризи для комплексного розуміння її динаміки.

Список використаних джерел

- Зінченко, О. А., Приварнікова, І. Ю., Редько, В. Є., Пашченко, О. В., & Яковенко, В. С. (2023). *Європейські практики екологічної відповідальності та свідомого споживання*. Формат А+.
- Іванченко, К., & Біловодська, О. (2024). Концептуальні підходи до визначення та класифікації кризи діяльності суб'єктів господарювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*, 1(224), 28–36. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/224-1/4>
- Іванюта, С. П., & Якушенко, Л. М. (2022). *Європейський зелений курс і кліматична політика України: аналітична доповідь* (А. Ю. Сменковський, Ред.). НІСД Національний інститут стратегічних досліджень. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/dopov-greendeal-1-red-pogod-do-verstki_12_07_2022_gotove.pdf
- Ніколаєв К. Д., & Дангадзе С. Д. (2024). Стратегії мінімізації наслідків екологічних катастроф в рамках національної безпеки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 34(73), 1, 240–244. https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/44.pdf
- Янковий, М. О. (2024). Методи розслідування екологічних катастроф: порівняльний аналіз військового і цивільного контекстів. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2, 160–165. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/38>
- Batyrenko, O., Levcheniuk, Y., Turenko, V., Grubov, V., Khraban, I., Dorosh, L., Lemko, Y., Kuzmuk, O., Chuikova, O., Yarmolitska, N., Gan, K., Borodina, N., Pokhlyiuk, O., Tur, O., Shabunina, V., Kalichak, Y., Ponomarenko, T., Kuzina, O., Ruskulis, L., Maleniuk, T. (2024). *Modern science: Prospects, innovations and technologies*. Baltija Publishing. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/516>

References

- Batyrenko, O., Levcheniuk, Y., Turenko, V., Grubov, V., Khraban, I., Dorosh, L., Lemko, Y., Kuzmuk, O., Chuikova, O., Yarmolitska, N., Gan, K., Borodina, N., Pokhlyiuk, O., Tur, O., Shabunina, V., Kalichak, Y., Ponomarenko, T., Kuzina, O., Ruskulis, L., Maleniuk, T. (2024). *Modern science: Prospects, innovations and technologies*. Baltija Publishing. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/516>
- Ivanchenko, K., & Bilovodska, O. (2024). Conceptual approaches to defining and classifying crises in the activities of business entities. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 1(224), 28–36. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/224-1/4>
- Ivanjuta, S. P., & Yakushenko, L. M. (2022). *European Green Deal and Climate Policy of Ukraine: Analytical Report* (A. Yu. Smenkovskiy, Ed.). NISD National Institute for Strategic Studies. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/dopov-greendeal-1-red-pogod-do-verstki_12_07_2022_gotove.pdf
- Nikolaev, K. D., & Dangadze, S. D. (2024). Strategies for minimizing the consequences of environmental disasters within the framework of national security. *Scientific Notes of the V.I. Vernadsky Taurida National University. Series: Public management and administration*, 34(73), 1, 240–244. https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/44.pdf
- Yankoviy, M. O. (2024). Methods of investigating environmental disasters: comparative analysis of military and civilian contexts. *Juridical scientific and electronic journal*, 2, 160–165. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/38>
- Zinchenko, O. A., Pryvamikova, I. Yu., Redko, V. Ye., Pashchenko, O. V., & Yakovenko, V. S. (2023). *European practices of environmental responsibility and conscious consumption*. Формат А+.

Отримано редакцією журналу / Received: 29.11.24
Прорецензовано / Revised: 10.12.24
Схвалено до друку / Accepted: 23.12.24

Maryna HONCHARENKO, PhD (Philos.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-6719-1919
e-mail: m-goncharenko21@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Nataliia KARAUINA, PhD (Philos.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0009-0005-2065-505X
e-mail: NataliiaKaraulna@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SPECIFIC FEATURES OF THE DYNAMICS OF THE ENVIRONMENTAL CRISIS IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY

Background. *The relevance of this study stems from the global intensification of environmental issues, which require systematic analysis and the integration of interdisciplinary approaches. The article highlights the specific dynamics of the environmental crisis in the 21st century, emphasizing its interrelation with social, economic, and technological challenges. Special attention is paid to globalization, which simultaneously stimulates innovations to address environmental problems and contributes to exceeding the Earth's ecological capacity.*

Methods. *The research employs an interdisciplinary approach, integrating natural, social, and technical sciences. Methods of systems analysis were used to study the impact of anthropogenic factors. A critical literature review was conducted to identify the interconnections between the environmental crisis and other global challenges, while forecasting methods were applied to assess the consequences of climate change and develop sustainable development strategies.*

Results. *The analysis identified key trends in the development of the global environmental crisis, including uncontrolled industrialization, urbanization, and climate change. It was found that modern social and economic systems deepen the crisis through excessive resource consumption and unequal distribution of environmental risks. International initiatives, such as the Paris Agreement and the Sustainable Development Goals, are considered as frameworks for coordinating efforts to address these challenges. The importance of interdisciplinary research in shaping environmentally-oriented strategies is highlighted.*

Conclusions. *The environmental crisis results from a complex interaction of various factors, necessitating an integrated approach to its resolution. The study proposes the implementation of innovative technologies, the development of environmental education, and the strengthening of international cooperation to ensure sustainable development. Special emphasis is placed on adapting international experience to national contexts, particularly considering the impact of war on Ukraine's environmental state.*

Keywords: *environmental crisis, global challenges, sustainable development, international initiatives, interdisciplinary approach.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.